

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ**

КАФЕДРА МОВОЗНАВСТВА

**ВЕРБАЛІЗАТОРИ ЕПІЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ
КАЗОК ТА ІСТОРИЧНИХ ПІСЕНЬ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка ІV курсу 411 групи
Спеціальності 014 Середня освіта
(Українська мова і література)
Освітньо-професійної програми
«Середня освіта (Українська мова і
література)»
Литвиненко Анна Валентинівна

Керівниця: кандидатка
філологічних наук,
доцента Гайдаєнко І.В.

Рецензентка: кандидатка філологічних
наук, доцентка Демченко А.В.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Питання вивчення українського фольклору в сучасному мовознавстві	5
1.1. Дослідження мови українських фольклорних творів	5
1.2. Граматичні та стилістичні особливості мови фольклору в наукових розвідках.....	8
1.3. Тропи як джерело дослідження фольклору	11
РОЗДІЛ 2. Функціонування мовних засобів відображення епічної дійсності казок та історичних пісень	16
2.1. Ідіостиль історичних пісень та казок.....	16
2.1.1. Епітет як засіб образності у фольклорних текстах.....	19
2.1.2. Функціонування метафори у народних казках та історичних піснях	27
2.1.3. Порівняння у досліджуваних творах.....	32
2.1.4. Специфіка гіперболи в народних казках та піснях.....	35
2.2. Граматичні ознаки досліджуваних мовних засобів в історичних піснях та казках.....	37
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

Питання дослідження стилістичних виражальних засобів здавна привертала увагу мовознавців, що зумовлено потребою зробити аналіз мови як динамічного й надзвичайно важливого явища людської дійсності. Тривалий час стилістику вивчали однобічно, не виходячи за межі літературознавства, не торкаючись лінгвістичних можливостей таких художніх засобів.

Не зважаючи на те, що аналіз і дослідження стилістичних засобів мають довгу історію, їх вивчення й досі залишається актуальним. У різні часи функціонування мовностилістичних одиниць розглядали О.Ємець [18], Л.Кравець [29], Ю.Лотман [33], Л.Мацько [49], О. Пономарів [41], О.Потебня [42], Н.Ференц [56] та інші.

Лінгвісти приділяють велику увагу функціонуванню художніх засобів у сучасних творах літератури, зокрема поетичних, однак не менш цікавим видається нам дослідження джерел сучасної стилістики, які варто розглядати у фольклорних текстах, адже тут відбито давні традиції й погляди на світ українців, побутові реалії, історичні відомості тощо.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю системного вивчення лінгвостилістичних особливостей з метою вияву специфіки функціонування мовних засобів фольклорних творів. У мовознавстві бракує наукових розвідок, узагальнювальних праць із вивчення мовного багатства історичних пісень та казок як жанру українського фольклору, тому роботу вважаємо наразі важливою та необхідною.

Об'єктом дослідження є мова українських народних казок та історичних пісень.

Предметом роботи – є лінгвостилістичні функції мовних засобів, що відображують епічну дійсність казок та історичних пісень у досліджуваних текстах.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в проведенні лінгвостилістичного аналізу мовностилістичних засобів, що функціонують в

українських народних казках та історичних піснях.

Мета дослідження передбачає вирішення низки завдань:

1) опрацювати наукові праці, де досліджено мову фольклору, й виробити наукові засади роботи;

2) обстежити тексти українських народних казок та пісень і виявити в них мовно виражальні засоби;

3) розкрити важливі аспекти функціонування мовностилістичних засобів художнього відтворення дійсності в досліджених творах.

Практична цінність нашої розвідки полягає в тому, що зібраний матеріал стане у нагоді учням загальноосвітніх навчальних закладів під час підготовки до занять з української мови, а також студентам-філологам під час вивчення дисциплін: «Сучасної української літературної мови», «Лінгвістичний аналіз тексту», «Стилістики української мови» тощо.

Апробація. Робота пройшла апробацію під час виступу з доповіддю на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми філологічних та лінгводидактичних студій третього тисячоліття у студентських дослідженнях» (травень 2020 р. м. Херсон);

Структура кваліфікаційної роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

1.1. Дослідження мови українських фольклорних творів

Твори українського фольклору, як одна зі складових менталітету народу, вимагає глибокого вивчення.

Кожна галузь науки стикається з формуванням її термінологічного апарату. В українській фольклористиці таким став термін «історична пісня», що заклав підвалини для вивчення фольклорного матеріалу.

Виникнення пісень відбувалося не тільки під впливом соціально-історичних обставин, подій, а й відповідно до особливостей оформлення ідейно-змістової константи – поезики. У першій половині XIX століття починають звертати увагу на поезику фольклорного жанру («історичної пісні»), тоді ж досліджено стилістичні засоби і композиційні прийоми в зображенні внутрішнього світу людини у різних жанрах фольклору. Ще одним жанром усної народної творчості є казка. У фольклорі будь-якого народу світу вони посідають основне місце.

Казковий епос як складова фольклору є значущим в українській словесності. Уперше цей термін ужито в 1596 р. у граматиці Лаврентія Зизанія разом із поняттями „байка” та „баснь”. Під час свого історичного розвитку казка зазнала значних реформувань. Змінилися і її функції: спочатку її виконували з заклиальною метою, а з часом, утративши ритуальне призначення, набула виключно естетичного, а також дидактично-розважального характеру [14, с.26]. У свій час, перші записки історичних пісень належать XII – XIV ст., бо вже тодішні літописці використовували усну народну творчість як історичне джерело. Билини Київської Русі мають прямі паралелі з думами та історичними піснями, структура і техніка яких була вироблена у той період [25, с.31]. Однак, усвідомлення необхідності системного збору усної словесності з'явилося

тільки на початку XIX століття.

Нині історичну пісню трактують як фольклорний твір, присвячений певній події, чи відомій історичній постаті. У цих піснях виражається ставлення народу до подій чи героїв. Казку ж найчастіше трактують як епічний твір народної творчості, у якому відображено «вірування, традиції, погляди та уявлення народу у формі структурованої, хронологізованої сюжетної оповіді, що має чітку композиційну будову та яскраво виражену колізію»[25, с.30].

За тематикою та художньою структурою жанр казки та історичної пісні дуже різноманітний.

Існує багато класифікацій казок, що визначаються різними критеріями.

Сучасна класифікація налічує такі групи казок:

- казки про тварин (анімістичні);
- чарівні (фантастичні, героїчні) казки;
- суспільно-побутові (реалістичні, новелістичні) казки [24, с.29].

Дехто з дослідників виділяє також культово-анімістичні або міфологічні казки, що виробилися на основі давніх уявлень та вірувань і розповідають про небесні об'єкти, тварин, птахів, комах, плазунів, рослини, природні явища тощо [24, с.29].

За тематикою групи історичних пісень в більшості побудовані на патріотичній боротьбі за незалежність рідного краю :

- про боротьбу з турецько-татарськими нападниками;
- про визвольну боротьбу українського народу під проводом Б. Хмельницького;
- про стихійні селянські повстання та їх героїв.

Характерною особливістю мови народних казок та історичних пісень є наявність у них домінантного етнолінгвального компонента, що виявляється на всіх лінгвістичних рівнях: від фонетичного до синтаксичного.

Мова фольклорних творів стала об'єктом вивчення лінгвістів порівняно недавно. У славистиці завдяки працям Є.Артеменко [1], С.Нікітіної [36], О.Хроленка [59], та ін. виділилася нова галузь філологічної науки – лінгвофольклористика.

Поняття «мова фольклору» учені трактують неоднаково. Фольклористи розуміють її як сукупність поетичних формул і правил їх поєднання, так звану «поетичну граматику» [9, с.411] або як єдність сюжетотворчих мотивів. «Лінгвісти, – підкреслювала С.Нікітіна, – розглядають мову фольклору як наддіалектну художню форму мови, що реалізується в фольклорних текстах і говорять про фонетику, морфологію і лексику цієї мови» [29, с.1]. С.Єрмоленко зазначала, що поняття „мова фольклору» «об'єднує мову різних фольклорних жанрів, у яких закладено естетичне сприймання народного слова, його емоційно-експресивний зміст» [16, с.282].

Н.Данилюк у статті «Вивчення мови українського фольклору в стилістичному та етнолінгвістичному аспектах» пропонує досліджувати мову української народної творчості в прийнятому в слов'янознавстві розумінні як компонент загальнонародної мови, аналізуючи її фонетико-евфонічні, морфолого-словотвірні, лексичні, синтаксичні, стилістичні явища [8, с.200].

Отже, історія розвитку цих фольклорних жанрів тісно пов'язана з історією українського народу, культурами й релігійними вподобаннями наших предків. Різноманітні сюжети й мотиви є спільними для багатьох народів світу. Мова досліджуваних фольклорних творів привернула увагу багатьох лінгвістів.

1.2. Граматичні та стилістичні особливості мови фольклору в наукових розвідках

Н.Данилюк зазначає, що, «Незважаючи на велику кількість публікацій, мовна система фольклору ще не отримала всебічного висвітлення на всіх структурних рівнях» [9, с.410]. Відомо, що фольклорні мовні засоби органічно входять до стилістичної системи української літературної мови. С.Єрмоленко розглядає фольклорне мовлення як різновид художнього стилю [19, с.22].

Деякі зарубіжні вчені (Є.Артеменко [1], В.Кодухов [26], З.Тарланов [53] та ін.), стверджують, що це окремий функціональний стиль літературної мови.

Фольклорне мовлення характеризується інтимізуючими суфіксами: *розмовонька, місяць тихесенький, пригодонька трапилася, явір зелененький, воріженьки, доленька.*

Народнопоетичним творам характерні прикладні епітети: *березонько-сестренько, ніченька-чарівненька.*

Експресія та її інтенсивність виражаються у редуплікованих висловлюваннях: *шлях-дорога, цвіте-розцвітає, лужком-бережком.* Асоціативні конотації присутні в окремих лексемах: *гірше щастя, дрібний дощик, дрібні сльози, дрібні діти, дрібні роси, калинова пісня, калинова мова, калиновий міст, чорнії брови, чорнії хмари, чорнії круки.*

Фразеологізми можуть мати стилістичну визначеність: *на ясній зорі, на чистій воді; не бачить, не чує; у меду купаний; топтати ряс; виплакати очі; гордий та пишний; маків цвіт; зозуля кує, жалю завдає; журба сушить* [19, с.302].

До народної мови входять лексеми, позначені конотацією архаїки. До таких застарілих слів відносимо й діалектні слова, більшість з яких також є архаїчними, оскільки говірки передували літературній мові: *сап'янці*(чоботи з тонкої козячої шкіри), *семірка* (грубе домашнє

полотно) [16, с.67].

Мова фольклору відбиває колективну картину світу народу. Фольклорна сповнена особливих символів. Вони здавна виконують функції схем, у яких зашифровано інформацію певного змісту, емоційна та естетична оцінка.

Фольклорна символіка формувалася на аналогії між предметами і явищами, зрозумілими людині і незрозумілими. Наявність у лексемі-символі понятійного (і матеріального-предмета) ядра та чуттєво-образного уявлення розширила його смислові межі. Символам фольклористики властиві полісемантичність та континуумність у мові. Багато таких символів склалися ще за часів дохристиянських вірувань українського народу, але й досі успішно використовується в українській поезії [19, с.92].

Грунтовне дослідження було проведено М.Редьквою, яка звернула увагу на особові найменування в українських народних чарівних казках. Дослідниця твердить, що «найменування персонажів казок характеризується певною обмеженістю і традиційністю, що зумовлено насамперед усталеною образною системою й узвичаєним трактуванням дійових осіб, повторюваних у різних казках.

Онімний пласт номінатем формувався шляхом запозичення з реальної антропонімії, онімізацією апелювальної лексики. Він містить традиційні найменування (Котигорошко, Телесик, Прекрасна Настася), яким притаманне семантико-функціональне навантаження, що відображає стійкі народні уявлення про визначені типи казкових героїв. Серед особових назв номінативної системи виділяємо власне казкові антропоніми (Іван Безщасний, Семійонна панна), міфоніми (Ломиліс, Вернигора, Костій Бездушний) та зооніми (Барій, Ломи-замки, Чуйко). Кореферентними до них виступають апелювати, виражені іменниками та субстантивованими прикметниками, назви-евфемізми, займенникові замітники імені, описові найменування різної структури» [46, с.7].

М.Редьква виділяє: «однокомпонентні (монолексемні) назви (Іван, поганин, хлопчище, цар), багатоконпонентні (полілексемні) номінативи, що поділяються на двокомпонентні (Іванко-Балабанко, Миш-баба) та дескрипції (Сім шкір калита, по коліно борода; той, що без ніг; той, що без рук)» [46, с.8].

Вагомий внесок у дослідження морфології фольклору загалом і казкового жанру зокрема зробила С.Шабі, яка поглиблено вивчала функціонування неконкретизованих квантитативних одиниць у текстах українських казок [61, с.137].

С.Шабі створила власну класифікацію неконкретизованих кількісних номенів, що вживаються в казках:

1. Лексичні одиниці з неконкретизованою приблизною кількісною семантикою: *Пташки гостювали кілька місяців, а далі почали збиратись в дорогу* [55, с.10].

2. Мовні одиниці, що виражають семантику невизначено великої кількості: *Кіт наготовив Івану багато всякої їжі і пиття, поки він з сватів вернеться* [55, с.12]; *Гризли, гризли до самої зорі, а дуба ще чимало зоставалось* [55, с.60].

3. Лексеми, що виражають семантику невизначено малої кількості: *Вони мені таку гарну схованку показали, хоч там і трохи менше горіхів; Та й не дуже багато було тих мішків, щоб не зміг подолати Іван- побиван* [61, с.138].

Стилістика історичної пісні визначається різноманітними засобами передавання думки за допомогою специфічних засобів опису дійсності – синонімів, антонімів, епітетів, метафор, порівнянь, до яких належить вживання й евфонічних мовних засобів, а також словесного образу.

Українська народнопісенна творчість засвідчує стилістичне використання діалектних слів, історизмів (*гетьман, жупан, кошовий*), тюркських та польських запозичень (*козак, гайдамак, бусурман, хан*), досить розповсюджена військова термінологія (*шабля, пістолі, карабіни,*

лук, стріли), кінська зброя (сіделечко, нагаєчка, поводи). Історична пісня використовує і специфічні морфологічні засоби стилістики.

Характерною особливістю народнопоетичної творчості є використання здрібніло-пестливих суфіксів у словах: *криниченька, козаченько, зброєнька, годинонька*. Найчастіше у піснях трапляються звертання: *батеньку рідненький, серце козаченьку*. Прийом звертання виконує важливу стилістичну функцію впливу на психологічний стан героя, уяву та настрої. Художньо-зображальна функція синтаксичних конструкцій народнопісенної мови сприяє відтворенню колориту мовлення. В історичних піснях уживається композиційний прийом – синтаксичний паралелізм, що вказує на зв'язок між частинами синтаксичного цілого й полягає в однотипній синтаксичній будові цих частин без залежності однієї від іншої. Синтаксис історичної пісні – це передусім ті речення, що використовуються як засоби стилізації. Важливим елементом звукової організації мови історичних пісень є звуковий повтор.

Отже, мова казок та історичних пісень як фольклорних жанрів має свої особливості в лексиці, морфології, синтаксисі тощо, які відображають колективне світобачення народу. Аналіз поезики жанрів дозволив зазирнути в глибини свідомих і несвідомих чинників механізму творення і функціонування народної пам'яті, специфіки історичної та актуально чинної масової, національної свідомості.

1.3. Тропи як джерело дослідження фольклору

Мова будь-якого фольклорного або літературного твору сповнена різноманітними засобами художньої виразності, що дозволяють не лише глибше розкрити зміст висловлювання, надати йому певних смислових відтінків, а й передати емоційні враження автора. Саме для увиразнення

мови в текстах послуговуються тропами.

Поняття «троп» часто використовується і в літературознавстві, і в мовознавстві, однак оскільки ці галузі спираються на різні характеристики трактування терміна та його складових, не можуть бути тотожними.

Науковці під тропом розуміють «слово або вираз, ужитий у переносному значенні. Вони розкривають суть зображуваного предмета, явища, є засобом індивідуалізації персонажа, виявляють ставлення автора до зображуваного. Тропи надають мові образної виразності, емоційності» [52, с.100]. У «Літературознавчому словнику-довіднику» зазначено, що «Основними різновидами тропів є метафора, метонімія і синекдоха, також сюди відносять епітет, гіперболу, літоту, іронію та інші засоби, що розкривають асоціативні відтінки, посилюють та увиразнюють емоційне й оцінне забарвлення, динамізують семантичні поля...» [52, с. 50].

Мовознавство трактує троп як слово, «уживане в переносному значенні для характеристики будь-якого явища за допомогою вторинних смислових значень, актуалізації його «внутрішньої форми»[35, с.118].

Незважаючи на багатство засобів художньої образності, у фольклорних текстах функціонують лише деякі різновиди тропів. Це пояснюється, насамперед, міфологічним типом мислення наших предків, спрощеним уявленням про світ, а звідси й обмеженим використанням мовно-стилістичних одиниць.

Найпростішими видами тропів у лінгвістичній науці вважаються епітети й порівняння, хоча належність останніх до категорії слів, що функціонують у переносному значенні, заперечується деякими мовознавцями. Так, наприклад, Л.Мацько розглядає порівняння як стилістичну фігуру. До такої думки приєднуються й О.Селіванова, Т.Крутько [49, с.117].

На нашу думку, буде доречним розглянути порівняння як тропеїчний засіб, оскільки під час зіставлення предметів або явищ неодмінно відбувається смислове перенесення.

Епітет у широкому розумінні – це означення, що вживається для вирізнення предмета думки, для називання ознаки – постійної, яка часто повторюється і відома мовцям (постійний епітет), чи особливої, оригінальної, помітної тільки автору та пов'язаної з конкретним текстом (оказіональний/авторський епітет).

У «короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» подано таке визначення: «Епітет – троп поетичного мовлення, призначений підкреслювати характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища і, потрапивши в нове семантичне поле, збагачувати це поле новим емоційним чи смисловим нюансом» [20, с.58].

П. Волинський і М. Коцюбинська вважають, що епітет треба відрізнити від логічного означення. Учені пишуть: «Не можна вважати художнім епітетом означення, яке вказує на якусь невід'ємну органічну ознаку: матеріал, з якого зроблений предмет, родинну приналежність людини (*дерев'яний стіл, залізне ліжко, срібний портсигар, батькова сестра* тощо). Але ті ж самі означення в сполученні з іншими поняттями, в іншому контексті можуть набувати художнього, образного значення, ставати метафоричними епітетами (*дерев'яне обличчя, залізний характер, срібне сяйво*). Отже, зміст епітета можна зрозуміти лише з контексту, лише в сполученні з тим словом, яке визначається епітетом» [24, с. 190].

Існує декілька класифікацій епітетів. Виділяють епітети за структурою: «прості, складні; за чуттєвим сприйняттям: зорові, слухові, нюхові; за функцією: живописні, психологічні. За змістом вони діляться на зображувальні або описові й ліричні. У ліричних є оцінний елемент (*чарівна ніч, сяючі очі*)» [46, с.21].

Одним із часто вживаних тропів у досліджувальних жанрах є порівняння. «Це стилістична фігура, представлена різними синтаксичними конструкціями, що відображають мисленнєву операцію поєднання двох предметів, явищ, ситуацій, ознак на підставі їхнього уподібнення, установлення аналогій між ними» [37, с.175].

Залежно від функцій порівняння поділяються на логічні (зіставлення предметів одного класу) та образні (зіставлення предметів різних класів на основі загальної ознаки) [23, с. 48].

Щодо метафори, то ще з часів Аристотеля вона вважалася одним із найактуальніших тропів і засобів творення художньо-образної мови.

У сучасній лінгвістичній науці не існує єдиного загальноприйнятого визначення метафори. Д.Ганич та І.Олійник у «Словнику лінгвістичних термінів» дають таке тлумачення: «Метафора (гр. – переміщення, віддалення). Вид тропа, що побудований на основі вживання слів або виразів у переносному значенні за подібністю, аналогією тощо і служить одним із засобів посилення образності й виразності мови» [52, с.55].

За Л. Мацько метафора у широкому розумінні – це «вживання слів у переносному значенні. Метафори є не тільки образними – тропами поетичної мови, а й джерелом виникнення нових значень. Тут відображається здатність людини вловлювати схожість і подібність між різними індивідами, класами об'єктів, а потім за цією схожістю переносити назви справжнього носія чи функції на характеризувану особу чи предмет» [49, с.329].

У короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів С.Єрмоленко стверджується, що за структурою метафора поділяється на метафору-словосполучення, речення і текст, щодо форми вираження переносної ознаки – «іменникові, прикметникові, дієслівні, прислівникові» [19, с.88].

Різновидами метафор вважають метонімію (образний вислів, у якому назва одного предмета чи явища замінюється іншою на основі реального зв'язку між ними) та синекдоху (кількісна метонімія, вид тропа, в основу якого покладено кількісні відношення між предметами; образний вислів, заснований на кількісному зіставленні предметів, явищ, на заміні цілого частиною, множини одноною) [46, с.15].

Окрім вище охарактеризованих засобів мови, ефективним є

використання алегорії (дав.-гр.— іносказання) як способу «двопланового художнього зображення, що ґрунтується на приховуванні реальних осіб, явищ і предметів під конкретними художніми образами з відповідними асоціаціями, з характерними ознаками приховуваного» [26, с.24].

П. Волинський вважає «алегорію видом метафори», Г. Абрамович – «окремим видом тропа». Алегоричні образи використовуються в байках, прислів'ях, приказках, у ліричних творах [46, с.20].

«Гіпербола (грец. *hyperbole* – перебільшення), що активно функціонує у досліджених творах, це різновид тропа, що полягає в надмірному перебільшенні характерних властивостей чи ознак певного предмета, явища або дії задля особливого увиразнення художнього зображення чи виявлення емоційно-естетичного ставлення до нього» [52, с.150]. Гіпербола часто поєднується з іншими стилістичними прийомами, додаючи їм відповідне забарвлення: гіперболічні порівняння, метафори тощо (хвилі вставали горами). Зображуваний характер або ситуація також можуть бути гіперболічними. Протилежний гіперболі троп – літота, - різновид метонімії. У ній міститься художнє применшування величини, сили, значення зображуваного предмета чи явища [42, с.15].

Ці та інші види тропів часто застосовуються в мові фольклорних та художніх текстів, увиразнюючи її.

Таким чином, казку можна визначити як епічний художній твір про фантастичні події, який має оповідну манеру й складається з давніх фольклорних різновидів та сучасних.

Характерною її особливістю є використання численної метафор, порівнянь, епітетів, що збагачують казку смисловими та емоційними відтінками.

Натомість, історичним пісням властиві: сюжетність, насиченість оповідні елементи, наявні ліричні відступи, інші мовновиражальні засоби, що посилюють емоційність твору.

На відміну від казок у них відсутні міфологічні образи, надприродні

сили. Тропеїстика в них підкреслює виняткові фізичні та моральні якості героїв-богатирів.

РОЗДІЛ 2

ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ ВІДОБРАЖЕННЯ ЕПІЧНОЇ ДІЙНОСТІ КАЗОК ТА ІСТОРИЧНИХ ПІСЕНЬ

2.1. Ідіостиль історичних пісень та казок

Проблема стилю багато досліджувалася вченими, але досі залишається актуальною.

Термін «стиль» порівняно новий і частіше використовується в його естетичному чи історико-культурному аспекті, де змістовно це поняття означає «дух епохи». У лексикографічних джерелах наведено таке визначення: «Стиль – сукупність образної системи, засобів художньої виразності, творчих прийомів, що зумовлена єдністю ідейного змісту» [52, с.114].

У мовознавстві стиль – це функціональний різновид літературної мови, який визначається сферою її функціонування й характеризується особливістю у виборі, поєднанні й організації мовних засобів (лексичних, граматичних, фонетичних та інших) у зв'язку з метою і змістом спілкування [52, с.114]. Стиль виконує суспільну функцію, бо обслуговує мовців у певній сфері спілкування.

У стилістиці виділяються поняття стилю мови, стилю мовлення та стилю художньої літератури. Визначення останнього знаходимо у відповідних словниках-довідниках: «Стиль (від лат. *stilus* – загострена паличка для письма) – сукупність ознак, які характеризують твори певного часу, напряду, індивідуальну манеру письма» [49, с.281].

Звісно, розглядаючи досліджувані фольклорні жанри, зокрема казку, недоречно говорити про індивідуальний авторський стиль, оскільки однією

з ознак народної творчості є колективність її складання. Стиль мови у цих жанрах є явищем унікальним та являє собою синтез художнього та розмовного стилів. Тому ми вважаємо доцільним розглянути характеристики обох стилів та прослідкувати, як їх основні ознаки відображаються в казкових та пісенних текстах.

У мові казок та історичних пісень, як і в будь-якому іншому художньому творі, помітні риси, притаманні художньому стилю.

За О.Казарцевою ознаками такого стилю є:

- сфера застосування – художні твори;
- завдання – відобразити те, про що розповідається; передати читачеві почуття й емоції;
- типи висловлювань – конкретне (опис певного предмета), образне (опис живого, виразного), емоційне;
- мовні засоби – конкретні слова, слова в переносному значенні, емоційно-оцінювальні слова, питальні, спонукальні, окличні речення;
- основні жанри – загадка, казка, оповідання тощо [23, с.84].

За допомогою художніх засобів через систему образів художній стиль впливає на розум, почуття та волю читачів, формує їхні ідейні переконання, моральні якості й естетичні смаки [49, 291].

Мова фольклорних жанрів характеризується виключним багатством мовних засобів та формул.

Л. Дунаєвська, на основі досліджень румунського вченого Н. Рошияну, визнає, що «визначені ним види казкових формул цілком можуть бути застосовані до казкової системи українського фольклору» [17].

Спираючись на думки вчених, ми виокремили ініціальні, медіальні та фінальні формули казок:

- ініціальні – сталі початкові елементи оповіді, пов'язані із зачином: а) хронологічні («Колись давно жили собі...»).

До цієї групи належать також зачини на зразок «Жили собі чоловік

та жінка...», «Жили-були два брати..», оскільки вони вказують на те, що подія відбувалася у минулому;

б) топографічні («Десь за горами, за лісами, не знати в якій державі...»);

в) темпоральні («Ще за батька Хмеля...»);

- Фінальні – сталі завершальні елементи казкової оповіді, що виконують різні функції:

а) формули, що вказують на завершення («І казка ся минула...», «І не знати, як там було далі, бо казці кінець»);

б) формули, що стосуються описаних подій («І стали вони жити-поживати, добра наживати...»);

в) формули, що містять елемент похвали («Ось вам і казка, а мені бубликів в'язка»);

г) формули, які відображують причетність до подій («І я там був, мед-вино пив...»).

Дуже часто такі вирази створюють гумористичний ефект, натякаючи на не справжність подій: «І зажили вони так щасливо, гейби їм весь час грала циганська музика»; іноді такі формули римовані – «Летів через високі гори сірий горобець, а цій казці – кінець» та ін. [55].

Разом з ініціальними формулами вони утворюють своєрідне обрамлення казки.

- медіальні формули – сталі елементи описового характеру в середині оповіді («такий, що п'є, п'є і не нап'ється», «той, що їсть, їсть і не наїсться») [55, с.36].

Є в текстах народних казок також формули-вислови, замовляння, заклики до слухання тощо.

Як зазначалося вище, для художнього стилю, а отже й для мови казок та історичних пісень, характерне використання просторічних елементів, зокрема діалектизмів. Однак, на нашу думку, у мові фольклорних творів подібні одиниці вживаються саме як засоби

розмовного стилю, у якому й творилися казки.

Метафоризація є засобом підвищення образності художнього мовлення. Це найпоширеніший спосіб формування образності. Метафоризацію забезпечують «Тропи – епітети, порівняння, метафори, метонімії, синекдохи та ін. Основна сфера їх використання – художнє мовлення, але трапляються вони й у розмовному й публіцистичному стилях» [38, с.109].

Розмовний стиль виконує функцію спілкування.

У діалогах під час запису історичних пісень синтаксис розмовного стилю певним чином олітературюється відповідно стає нормативним.

У розглянутих нами казках найбільш яскравою ознакою розмовного стилю виступають діалектизми – слова, що вживаються в окремих говорах та наріччях, поширених у певній місцевості [17, с.83]: «Взяв обротянку за кінець, зав'язав кульку, моргнув на вовка, той прискочив із-за корча, заєць йому заверг сильку на шию, а сам в ноги» [55, с.47]; «Ей, як кобила звітрила вовка, як запищить не своїм голосом, як обернеться задом до вовка, як не зачне хвиськати!» [55, с.47]; «Знайшовся в Івана якось когут [55, с.393]; ...а самому меншому – допіро ще сім років» [55, с.167].

Таким чином, стиль мови вище зазначених фольклорних жанрів представляє синтез художнього та розмовного стилю, оскільки цей жанр є суто народним і спершу творився в усній формі, що не могло не позначитися на лексичному складі. Казці як й історичній пісні характерна яскрава образність, що передається через художні тропи: епітети, метафори, гіперболи, порівняння тощо.

2.1.1. Епітет як засіб образності у фольклорних текстах

Епітет, на думку більшості вчених-лінгвістів, основний засіб відтворення індивідуального, суб'єктивно-оцінного ставлення до описуваного явища. За допомогою епітета досягається бажана реакція на

висловлювання з боку читача. Він призначений виділяти специфічну ознаку, відмінну якість певного предмета чи явища і збагачувати його новою емоційною чи смисловою конотацією. Нами розглянуто низку народних казок та історичних пісень, що вдало ілюструють широке використання цього тропу. Вони як правило, стали й уживаються у функції означень, що використовуються замість описів і стають спільними для обох фольклорних жанрів: *білий світ, дрібні сльози, чорний ворон* та ін.

У фольклорі ідейно-художнє значення епітетів відповідає змісту творів. За допомогою епітетів указках передається досконалість зображуваного світу (*самоцвітові камені, високий терем* – «Царівна-Жаба» [55]), інколи троп має алегоричне спрямування і слугує яскравою ліричною оцінкою (*ясний сокіл*).

Епітети допомагають створити реальну картину світу. Вони додають об'ємності словам, подають емоційну оцінку або образну характеристику предметів зображення. Майстерно пов'язані один з одним знайомі слова допомагають розкрити характери персонажів, занурити читача в побут і атмосферу описуваних подій.

Демо кількісну й якісну характеристику експресивної лексики, що було зафіксовано нами під час стилістичного аналізу фольклорних текстів. Так у казці «Івасик-Телесик» наявно 12 епітетів переважно простих за будовою. Вони використовуються в ролі коротких означень, що замінюють описи. Наприклад: *золотий човник, превеликий явір, крутий берег* тощо. Використання лексем *ліс, ніч* з епітетами *дрімучий, темна* привносить ореол драматизму як наслідок асоціації наведених іменників з незвіданим та небезпечним. Наприклад: «...жила вона в *дрімучому лісі*», «...*просидів хлопчик на дереві до темної ночі*...». Раціональні якісні прикметники не сприймаються органами чуття, а відображають висновок, наслідок, зроблені на основі осмислення й оцінки сприйнятих органами чуття ознак: *жива душа, гарний парубок, красна дівчина*.

Епітети формуються на інтенсивному вираженні ознаки предмета:

кольору – срібне веселечко, золотий човник, білий світ; розміру – превеликий явір, степ широкий; якості – тоненький голосок, буйний вітер, сякий-такий син. Наприклад: *«Сидять-сидять, мовчки зітхають, а тоді з очей котяться рясні сльози»*. Епітет – *рясні сльози* – уточнює і підсилює ознаку того наскільки тяжкий психологічний стан батьків. Розглядаючи історичні пісні, ми виявили незначну кількість художніх означень. Однак при порівнянні з казками їх значно більше у кількісному значенні. Серед низки пісень: *«Засвистали козаченьки»*, *«Не пускає мене мати»*, *«Ой учора ізвечора»*, *«Через сад – виноград»*, *«Їхав козак за Дунай»* [54], виявлено 10 простих епітетів. Як і в казках вони є сталими і заміняють описи, наповнюючи їх додатковими відтінковими значеннями. Наприклад: *вітер буйнесенький, ясні очі, кінь вороненький, поле широке, зелена травиця* тощо. Використання епітета вітер буйнесенький – звучить як заклик, як рятівний елемент проти незвіданого, темного: *«Повій, вітре буйнесенький щоб я й не чорніла»* [54]. Зазначене художнє означення вказує на тривогу, силу природного явища, наповнюючи зображуване якісними характеристиками. На інтенсивному вираженні ознаки утворюються не тільки казки, але й історичні пісні, наприклад, використовуючи епітети кольору: *«Ой, у полі широкому зелена травиця»* в пісні *«Козацькому роду нема переводу»* [54]. Автор створює образи природи які відтворюють в уяві читача необмежений простір степу, що виступає символом свободи, а зелена травиця – наповнює зображуване яскравими фарбами. Кольороназви – чиста вода, ясні очі, не несуть зорового сприйняття, проте на основі асоціативності мають дещо абстрактне наповнення: *«Та й змішали кров гарячу з чистою водою»*[54], *«Виплакала Марусенька свої ясні очі»* [54].

У процесі дослідження нами виявлено, що фольклорний твір *«Кирило Кожум'яка»* уміщає 6 простих за будовою епітетів, які надають якісні характеристики – молодий парубок (це по суті тавтологія, саме слово парубок містить у собі значення віку чоловіка. Однак у цьому

контексті тавтологія виконує оцінну функцію, оскільки постійним епітетом молодий підкреслюється парубочий вік – особливий, найкраща пора у житті). Цей епітет активно використовується і в історичних піснях, зокрема: «*Козаченько молоденький дівчину кохає*» («Не пускала мене мати») [54], і несе подібні ознаки. Епітети *проклятий ірод* («Це ж уже проклятий ірод згубив, видно, мою дитину...» [54]) характеризує людину, на яку намовляли різні прокляття і відповідно ця особа може принести тільки зло та нещастя. Художнє означення *старі люди* – символізує носіїв вічної, понад часової мудрості, а також історичної традиції, моральних вартостей, пам'яті, духовного спадку роду, нації («*Старі люди вже й не знали, що робити...*»).

В історичних піснях з'являється вказівка на розмір зображуваного предмета, а разом із пестливим суфіксом *-еньк* набуває зворушливого звучання, ласкаво-пестливої конотації: «*Соловейко манесенький, він гарненько співає*» [54]. Переважна більшість зазначених епітетів виконують образну функцію.

Найяскравіше художні означення, що надають яскравого забарвлення персонажам і предметам запропоновано в казці «Царівна-Жаба» (20 епітетів). Серед них ми виокремили: простих – 15 (*тернові двори, скляний палац* – «...як до скляного палацу повертає могутні громи б'ють» [55]) – актуалізують позитивно-оцінні семи, які вказують на дуже гарне місце, що вражає своєю чистотою та неповторністю, а дівчина наділяється надзвичайними магічними силами, що дозволяють керувати природою. Однак сполучення *тернові двори* не дає позитивної оцінки, а виражає негативне враження від зображуваного: «*В пана господаря Тернові двори!*». Тут посилюється образність вислову наповнюючи відчуття перебування у зазначеному вище дворі, як тяжке, вкрите колючками та болем випробування. Епітет у цих висловлюваннях виконує зображально-конкретизовану функцію. У наступному вислові представлено художні означення класифікуються наступним чином:

складних – 5 (*поміст склом настелений* («... а поміст склом настелений, - як ідеши, так мов у дзеркалі...»), *загула стріла ні високо, ні близько – вище хат, та й упала ні далеко, ні близько – коло села в болоті*(« Іван-царенко як стрельне, – *загула стріла ні високо, ні близько – вище хат, та й упала ні далеко, ні близько – коло села в болоті*)). Додаткових відтінків символічного кольору надають епітети типу *біле личко* («...її біле личко просто вражало своєю красою...»), *біла борода* («Перед Вернигорою стояв старий із білою довжелезною бородою...»), *русява коса* («Стояла вона на березі та й русу косу чесала»), *зелена жаба* («Глянув Іван, а біля стріли зелена жаба сидить...»), що розширюють семантичну структуру за рахунок конотації і поглиблюють предметне значення; якості матеріалу описуваного предмету – *кістяна нога, криваві сльози, скляний палац золотий палац* (в значенні дорогоцінного металу) («Золотий палац сявав на сонці так, що аж не підступитися»).

У творі «Яйце-райце» (6 епітетів: 5 простих – *золоте яйце, золотий заєць* (ознака кольору) *великий луг* (вказують на розмір) тощо; 2 складних – *зміїна дочка зачарована*), *за клинові ліса, за крутії гори, за бистрії води*; «Кривенька качечка» (7 простих, що вказують на якісні характеристики – *гарна качечка, кривенька качечка, метений двір, тесаний стовпець*тощо); «Котигорошко» (12 простих епітетів – *здоровенні вуса, дідок маленький, велика птиця, глибока темниця* (характеризують об'єкт за розміром), *залізний тік, герой-богатыр, добрий чоловік* (надають якісну характеристику зображуваному предмету).

Зауважимо, що серед постійних епітетів переважають ті, що виникли внаслідок сприйняття людиною довкілля за допомогою зору (кольороназви, ознаки за якістю, кількістю, матеріалом, розміром тощо). Значно менше одиниць, в основі яких – смакові, тактильні відчуття: *солодкий медок, гірка горілка, гостра щабелька, сира земля, шовкова трава, важкий камінь*. Наприклад: «В третьому кубочку медок солодок», «Коню було бігти круг сирі землі» [54].

Епітети *тисовий, кленовий, горіховий, терновий, дубовий* та ін. в історичних піснях актуалізують позитивно-оцінні смисли, що несуть особливу ознаку: «*Ой куплю я сіделечко горіхове*» [54]. Деривати *вишневий, калиновий, черешневий, яблучний* отримують позитивну конотацію, як у казках, так і в історичних піснях: «*Мостіть мости калинові – то піду*» [54]. Атрибути *вишневий, терновий* передають концепт кольору з позитивним забарвленням: «*У мого коня золота грива... Очи тернові, вушка листові*» [54].

Лексеми із семою кольору є, у більшості випадків, полісемантичними. Вони мають здатність набувати переносних значень, які формують образи, більшість із яких закріплюються як символічні. Варто відзначити, що епітети-кольороназви у всіх фольклорних жанрах розширюють семантичну структуру за рахунок конотації і предметного значення. Частину образних означень поєднано зі словами *дівчина, хлопець, людина: білес личенько, личко рум'яне, чорні очі, очі голубії, руса коса, червона кров* тощо. Це спостерігаємо у таких реченнях «*Ти, дівчино, Личка рум'яного*», «*Упала роса на мої чорні очі*» [54].

Чимало епітетів у історичних піснях сполучаються з назвами явищ природи, географічних об'єктів: *білі сніги, білий день, чорна хмара, зелена діброва, синє море*. Наприклад: «*У білий день знову йдемо*».

Означення *чорний, сірий* та його відтінки *сивий (сірувато-білий), сизий (сіро-голубий)* ужито із фауноназвами: *чорна галка, сиві воли, сизий орел, сизий голуб, сива горлиця*. Наприклад: «*Ой гув, да загув сизий голубочок*». Низка атрибутів позначає масть коней і волів: *вороний (чорний), гнідий (світло-коричневий), буланий (світло-рудий), карий (темно-коричневий)*, що відтворено у висловлюванні: «*Пуска свого вороного коня В шовкову траву*», «*Сідай, хлопче, ти гнідого*» [54].

За полісемантичністю в історичних піснях виділяється епітет *білий*, який стає універсальним знаком усього позитивного. Це означення зазвичай поєднано із назвами: а) частин тіла людини (*тіло, руки, ноги,*

личко): «Дала мені біле личко і чорні очі» [54]; предметів одягу та прикрас (сорочка, корона, вінок): «Й а на дівчині да білий віночок» [54]; в) натур фактів (день, світ, зима, сніг, береза, тополя, камінь): «Ой виїздив всю країну, увесь білий світ», «Під білою березою козаченка вбито» [54].

У багатьох словах епітет називаючи колір, виражає позитивно-оцінне значення. Це явище простежуємо і в ряді нетипових одиниць, з якими може поєднуватися атрибут білий (син, молодець, очі, сокіл, дерево): «Туман поле покриває, Козак по нім конем грає, Білу гору проїжджає» [54] – виражає значення надзвичайної краси. Тут білий узагальнений: реальне, фізіологічне вираження світла і кольору служить вираженням названого ним психічного відчуття і в цьому сенсі переноситься на предмети, що не підлягають чуттєвій оцінці.

Значення кольору певною мірою втрачають й інші епітети – червоний (красний), зелений, чорний, синій, сивий, що часто виконують функцію оцінних слів із домінантою гарний («А в нас весь рід красен»), рідше – не гарний. У християнстві чорний колір – символ смерті. В українському фольклорі атрибут чорний має і негативне, і позитивний смисл. З одного боку – це символічна барва із семантикою горе (чорний ворон, чорна рілля – розлука, неслава, поразка в бою). А з другого – це характеристика, що передає реальне забарвлення описуваних явищ: «А по козакові чорний ворон криче», «Чорна рілля зорана, І кулями засіяна».

У казці Івасик-телесик словосполучення срібне веселечко, де слово срібне вказує на колір та асоціюється з мудрістю, саме тому хлопчику властиві риси дорослих, що відрізняє його від однолітків стійкістю, волелюбством і непокірністю.

Окрім того, сірий – це мезонім, що знаходиться на межі між білим та чорним кольорами, що автоматично співвідносить образ матері з білим, а відьми з чорним.

Великий спектр сполучуваності має епітет зелений, який поєднано з назвами ліс, круча, діброва, яр, верба та ін. Наприклад: «А змії жив над

тим полем у зеленому лісі та взяв тую скибу закотив, а свою витяг до своїх палаців» («Котигорошко») [55]. За допомогою атрибута зелений у фольклорній картині світу створено ілюзію вічного літа, тому, що тільки літньо-весняна рослинність сприймається як нейтральна і прототип на оновлення життя, молодості, сили, символізуючи надію та радість. Проте, казка «Царівна-Жаба» презентує нам дещо інше значення. Тут слово *зелений* сприймається крізь призму головної героїні, що виражає ставлення до самої себе.

Великий спектр функціювання епітет *зелений* має і в історичних піснях. Він співвідноситься з назвами *ліс, гай, діброва, круча, байрак, сад, долина, барвінок, жито, трава* та ін.: «Сади мої, а сади зеленії» [54], «Гнеться явор зелененький» [54]. За допомогою атрибута *зелений* у фольклорній картині світу створено ілюзію вічного літа, тому що тільки літньо-весняна рослинність сприймається як прийнятна, або нейтральна, прототипна, а жовта (осіння), або суха, спалена сонцем, – як відхилення від нормативів. В історичних піснях посохла трава – символ журби, біди, смерті: «Іскосить ви суху травку, Щоб не хилилася» [54], «Росла, росла травиченька Та й посухатъ стала, Ждала мати сина Та й плакати стала» [54].

Народнопісенна стилістика рідко послуговується деякими означеннями. Так, *жовтий* виступає атрибутом слів *пісок, віск, тіло, коса*; голубий – *очі, стрічка*: «На жовтій косі перловий вінок ношу» [54], «Зелена рутонька жовтий цвіт» [54], «В косі стрічка голуба» [54].

Отже, орнаментальні й характеристичні постійні епітети насичені психологічним змістом і не здаються простими, побудованими на зовнішніх характеристиках людей чи явищ природи. Їхній абстрактний зміст став основою витворення образів-символів. За зовнішньою простотою ховаються емоційні оцінки, багатопланові зв'язки народно пісенного слова, давня культурно-сторична традиція вживання цього слова.

У дослідженні ми класифікуємо епітети за будовою на прості, складні; за змістом на зображувальні (ознаки якості, розміру) та ліричні (ознаки кольору). Вони виконують особливі функції в тексті, а саме: створюють нові значення або смисловий відтінок, вказують на специфічну рису, відмінну якість певного предмету або явища, додають тексту певної мальовничості, насиченості, мають емоційний та естетичний вплив на читача.

2.1.2. Функціонування метафори у народних казках та історичних піснях

У аналізованих казкових творах нами було зафіксовано достатньо велику кількість метафор: 7 – «Івасик-телесик», 12 – «Кирило Кожум'яка», 6 – «Кривенька качечка», 10 – «Котигорошко», 10 – «Царівна-Жаба», 7 – «Яйце-райце».

Експресивно-образний ефект метафори породжується усвідомленням асоціативного багатства мовних значень. Наприклад, у висловлюванні з казки «Івасик-телесик» лексема *деревинка* виступає у функції метафори, яка називає те, з чим порівнюється Телесик, такий беззахисний, але стійкий. А в іншому реченні «*А явір аж трясеться. Відпочинуть змії та й знов гризуть, відпочинуть та й знов...*»[55], словосполучення *явір трясеться* є специфічним у переносному значенні і алюзію на внутрішній стан героя, переживання, страх, безвихідь перед злою силою відьми. У цьому тексті метафора виконує одну з основних функцій – створення образності мовлення, що поєднується з афективністю, яскраво вираженою емоційною оцінкою.

У казці «Кривенька качечка» у висловлюванні «*Онде наша Іва, На метеному дворці, На тесаному стовпці, Кужілочка шумить, Веретенце дзвенить...*» [55] функціонує метафора *веретенце дзвенить*, яка є прихованим порівнянням: *веретенце дзвенить, наче музика грає*. Автор

послугується цією фігурою з метою конкретизації мовлення, що дає змогу формувати більш чіткий образ. Метою опису психологічного стану героїні є передача білю душі та внутрішнього настрою: *«От пішла дочка змії до того лугу та як свисне: той луг тріщить, земля гуде...»*. У наведеному прикладі метафори луг тріщить, земля гуде («Яйце-райце») – автор використовує побудовані на основі зближення предмета з однією загальною ознакою. Автор послугується метафоричним переносом назви неживої природи на людину: *Котигорошко, Вернигора, Вернидуб*. Наприклад, Котигорошко порівнюється з горошиною, Вернидуб і Вернигора отримали ім'я за свою силу (*«... Так їм добре йти і де гора на дорозі, – то Вернигора перекине, де ліс – Вернидуб виверне...»*) («Котигорошко») тощо.

У казці «Кирило Кожум'яка» метафора надає експресивності висловлюванню, додає до загальних характеристик периферійні, що відтворено у таких реченнях: *«Ото вискакує з води проклятий ірод і що розженеться проти Кожум'яки, то він його булавою тільки луп, аж земля затрясліся – земля затряслася»*; *«Розігрів Кирило змія ще лучче, як коваль леміш у горні: аж пирхає, аж захлинається проклятий, а під ним земля тільки гуде, стогне»* – земля гуде, стогне). Така метафора образно виділяє особистісні якості героя через зображення природи яка служить фоном для кращого відтінення психології персонажів (виконує образно-наочну функцію).

Емоційна виразність метафори породжує уяву, за якої відкривається внутрішній простір. На цій підставі виокремлюємо номінативну, стилістично-описову та зображально-оцінну функції метафори. Вони не лише зображають у художньому тексті відповідну ситуацію, але й сприяють вираженню позитивної чи негативної оцінки, експресивно доповнюючи репрезентацію емоцій та почуттів комунікантів, зображених у текстах українських народних казок.

Значне місце у системі словесно-зображувальних засобів

українських історичних пісень посідає метафоричне слововживання. Несподівані асоціативні зв'язки між віддаленими поняттями створюють найяскравіший стилістичний ефект. Разом з усталеними, постійними перенесеннями значень трапляються несподівані гостро виразні метафори, наприклад: «...бідним невольникам Турецькая бусурманська земля Далася знати: Кайдани руки й ноги, тіло пооб'їдали, На бідних невольниках Од їх одежі і тіло попріло» («Двох братів невольників пісня», [54]); «Став Лях Бурлак дорогії напитки пити-підпивати, Стали умисли козацьку голову розбивати...»[54]. У першому з наведених прикладів у понятті пооб'їдали виділяється цілком несподіване значення: під час перебування людей у неволі кайдани залишили на їх тілах страшні сліди – руки, ноги, тіло пооб'їдали. У другому висловлюванні метафора умисли розбивають козацьку голову вжито в значенні козак думає, а в останньому реченні дівка руки ламала – у значенні страждала, хвилювалася.

Наведені тексти засвідчують те, що метафора є тропом особливого характеру, який дозволяє одному явищу висвітлюватися через інше, взаємовідбиватися одне в одному, зближує віддалені явища, що в реальності звичайно ніколи не стикаються.

Метафоричні перенесення назв звичайно найбільш інтенсивно стосуються груп лексики, пов'язаних із найбільш вагомими явищами, подіями того періоду життя суспільства, у який твори були написані. Так, в історичних піснях завжди метафорично-образно змальовуються битва й смерть. Битва здебільшого виступає то в образі бенкету: «Ой обізветься пан Хмельницький, Отаман-батько чигиринський: «Гей, друзі-молодці, Браття, козаки-запорожці! Добре дбайте, Барзо гадайте, Із ляхами пиво варити зачинайте» («Перемога корсунська» [54]), то як оранка, сівба чи молотьба: «Чорна роля заорана, гей, гей, І кулями засіяна, Білим тілом зволочена, гей, гей, І кровю сполошена» [54].

Автор, послуговуючись антитезою, надає зображуваним картинам ще більшої експресії та яскравого стилістичного забарвлення. Наприклад,

смерть трактується в українських народних думах та історичних піснях як вічний сон («заснув в степу він, сердега, довіку»), переселення в «хату»: «Не плач, мати, не журися, Бо вже сина поховано, Вже му хатку збудовано, Без двер хата, без віконець, – Михаєві вічний кінець!»[54,с. 119], то як одруження з могилою: «...Пан Лебеденко В темнім лузі оженився: Взяв собіпаняночку – В чистім полі земляночку...» («Ой як поїхав наш пан Лебеденко», [54,с.173]), то як розлука з душею: «Як душа козацька з тілом розлучилася, Отоді ж до його вовки-сіроманці находжали, козацький похорон одправляли»[54,с. 61].

Метафора створює психологічну картину суму, хвилювання, трагізму.

Метафорично змальовується похідне козацьке життя, яке протиставляється домашньому, материнській турботі: «Мати сина призиває: «Вернись, синку, вернись, синку, Додомоньку – Змию тобі головоньку!» [54, с.138]; «Мене, нене, мене, нене, Змиють дощі, А розчешуть густі терни, А висушать густі вітри!»[54,с. 159]. Подані метафори увиразнюють звучання пісні, що створює яскравий образ героя, описує його психологічний стан.

Надзвичайно розвинена в українських історичних піснях образна символіка. Образи-символи мають під собою реалістичну основу, – вони виникли внаслідок асоціацій з життєвими явищами. Так, наприклад, ворон є символом смерті, вісником нещастя, бо він живиться мертвечиною, живе біля смерті: «Нехай мати, нехай плаче, А вже не виплаче, – Ой над сином над Нечаєм Чорний ворон кряче»[54,с. 134]; зозуля – символ туги, суму, бо вона живе у розлуці з дітьми: «Кувала зозуля На спаса раненько, На спаса раненько Та ще й жалібненько. Ой то ж не зозуля, То рідная мати, Вона виряджала Сина у солдати»[54,с. 199]; зозуля виступає в багатьох піснях і як вісниця чогось (метафора-алегорія): «Прилетіла зозуленька, Начала кувати: „Вийди, вийди, Морозихо, Морозова мати!»[54,с. 144].

Образи орла, сокола символізують мужність, відвагу і знаходять

вираження у метафорах з відтінком порівняння: *«Гей, ми ж думали – орли злітаються, А ж то військо Сірка виряджається, Гей, ми ж думали то сокіл летить, А ж то батько Сірко кониченьком грає»* («Та ой як крикнув же та козак Сірко», [54,с. 146]; червона калина символізує козацьку славу, взагалі Україну: *«Гей у лузі червона калина, Гей, гей похилилася; Чогось наша славна Україна, Гей, гей засмутилася. А ми ж тую червону калину, Гей, гей, та піднімемо; А ми ж свою славу Україну, Гей, гей, та розвеселимо!»* [54, с. 128]. За допомогою таких метафор автор створює образ непоборного українського народу. А використання повторів насичує пісню урочистим звучанням.

Окрім названих, в українських народних думах та історичних піснях виділяються ще такі функціонально-тематичні групи метафор:

а) метафори, що відтворюють психологічний стан людини, особи (*«б'ється отець і мати об своїй кривній дитині»*; *«дівка Санджаківна білі руки ламала»*; *«душа козацькая возлюбила»*; *«вас, сини, годувала – камні глодала»*; *«умиються сльозами запорожці»*). Ці метафори, як правило, використовуються для поглибленого відтворення страждання українського народу. Психічний стан ворогів українського народу – турків та татар, їх почуття в історичних народних думах та історичних піснях за допомогою метафор не передаються;

б) метафори, що є образними назвами дій, відтворюваних у фольклорному творі (*гостинця у груди послати, умила голову, галери вибігають, гармата галеру торкає, кров'ю шаблю обмивати, душа з тілом розлучається, козак гуляє, хліб-сіль уживати, поле коп'єм ізорати, головки познімати, спину ламати, отаман козака потеряв, голову (тіло) покладати, рушниці ревіли, узяли Азов, їхати до хана в гості, кониченьком грати, між ордою шататися, головоньку звісити, вдаритися в кулю головою, тілом орлів годувати, кров'ю моря доповняти, чубом шляхи замітати, кістками мости викладати, градом обсипати*). Ця частина метафор становить найбільшу функціонально-тематичну групу, що надає

образності українській народній думі та історичній пісні. Майже всі метафори, що наповнюють її присвячені зображенню бойових дій, війни, смерті. Метафор на позначення позитивних дій дуже мало (хліб-сіль уживати, кониченьком грати);

в) метафори, в основі яких лежать абстрактні поняття (*слава не вмере, не поляже; віру топтати; нічка обнімає; душу теряти; молитва карає (визволяє); господь помагає; недобра година прийшла; горе б'є; прийде суд; прийшла туга; доля обізвалась*).

Більшості з цих понять приписується дія, характерна звичайно людській живій особі: обіймати, вмирати, приходити, бити, озиватися, карати, визволяти. У результаті поєднання абстрактних понять з цими дієсловами, виникають влучні й оригінальні метафоричні вислови. Різновидом метафори є метонімія, сутність якої, на думку мовознавців (С.Єрмоленко [19], М. Кочергана [28], М. Пентилюк [38], Л. Мацько [49] та ін.) полягає в перенесенні назви з одного предмета на інший на основі суміжності. У прикладах із казки «Івасик-Телесик» «...*Поклала баба ту деревинку в колисочку – колише й пісні співає...*» – назва матеріалу на виріб з нього; «...*Аж летить знову табун гусей...*» – предмет – міра, того, про що йдеться («Кривенька качечка»); «...*Старші брати з своїми жінками вже там. Самі повбирані гарно, а жінки у золоті, в оксамиті, у намистах дуже дорогих...*» – назва матеріалу переноситься на виріб з нього («Царівна жаба») тощо. Різновидом метонімії називають синекдоху. За її участі стає можливим перенесення назви з одного предмета на інший за кількісним співвідношенням між ними. Це представлено у реченнях: «...*Почали музики грати; клубочок попереду котиться...*» («Царівна-Жаба») тощо. Однак, активність використання тропу дуже низька. Лексема *трясеться* використовується найчастіше для передачі емоційного напруження, невпевненості, страху.

Отже, у народних казках та історичних піснях метафорично зображується насамперед природа: пейзаж послідовно персоніфікується,

він сприймається як реальна істота, що живе одним життям з людиною, поділяючи з нею труднощі й радощі, несучи скруту й допомагаючи гоїти рани. Різновидом метафори слугує метонімія, сутність якої, на думку мовознавців полягає в перенесенні назви з одного предмета на інший на основі суміжності.

2.1.3. Порівняння у досліджуваних творах

Національна специфіка жанру підкреслюється традиційними порівняннями, ужитими оповідачами в казкових текстах. Найчастіше вони створюються навколо сполучних слів як, мов, немов, наче, ніби. Зіставлення людини з астральним об'єктом має архаїчне походження та досить продуктивне у національній словесності. Наприклад, у дослідженні українських народних казок порівняння з небесними світилами використовується для підкреслення виняткової фізичної краси персонажа (красна, як сонце, панна; дівчина струнка, як тополя). Із тваринного світу залучаються відносно рідкісні представники, що символічно пов'язані із поняттями чистоти, мужності, благородства. Порівняння парубка із соколом, характерне для героїчного епосу та ліричної поезії українців, є продуктивним і у народній казці («*А у них – три сини, як соколи, хитра як лисиця, злий як собака*»).

В українських народних казках поширені порівняння, що отримали функцію ідіом побутової розмовної мови, частково втративши чуттєвий зміст (самісінька як палець, дочка як маківочка, одинока як билина, очі як зорі). Порівняльні конструкції з орудним відмінком мають дуже давнє походження. У них знайшли відгомін метаморфозних вірувань праукраїнців, вірувань у можливі перетворення (матері в зозулю, чарівника – в старого діда, дівчини-царівни – в жабу).

Порівняння надають казкам ще більшої експресії вираження психофізіологічного стану героя, це досягається шляхом накладання

одного на одне образів душевного болю і асоціацій з неживими предметами. З їх допомогою передаються особливості мислення шляхом зіставлення з явищем, яке повною мірою відображає ознаку зображуваного. Усе це стає одним із моментів образного відображення письменником дійсності.

Під час стилістичного аналізу казок було зафіксовано достатню кількість порівнянь, а саме: «Івасик-Телесик» – 4, «Кирило Кожум'яка» – 6, «Кривенька качечка» – 2, «Котигорошко» – 7, «Царівна-Жаба» – 10, «Яйце-райце» – 5. Вони допомагають підсилити експресію, передати фізичний стан героя через призму відчуття розширюючи, таким чином, семантико-асоціативні зв'язки. Проілюструємо це прикладами: *«Дівчина була невеличка на зріст, але рівна, як струна, гнучка, як тополя, гарна, як червона калина»* [55] (дівчина асоціюється з найгарнішими народними символами – калина, тополя. У таких порівняльних зворотах знайшли відгомін метаморфозних вірувань праукраїнців, вірування у можливість перетворення). У реченні *«...Вийшла вона...Аж поторопіли всі – така гарна. Зайшла до хати – наче зірниця зійшла!...»* використано порівняння дівочої краси із зорею). А у висловлюванні: *«З такої зеленої жаби та зробилась така гарна молодиця, що й очей не відірвеш!...»* голубе сизий автор уживає порівняння із семантикою подібності за емоційним враженням) («Царівна-Жаба» [55]).

Стилістична роль порівняння полягає у виділенні певної особливості завдяки зіставленню з предметом, явищем, особою, основна ознака або одна із ознак є водночас і ознакою порівнюваного. Наприклад, у казці «Царівна-Жаба»: *«жінки, як жінки», «дивуються як малі діти»*. За допомогою цього тропа розширюються семантико-асоціативні межі зображуваного, виділяється схожість жінок з малими дітьми. Однак у контексті – це швидше зневажливе ставлення до зображуваних персонажів (жінок), що свідчить про їх несамостійність та наївність.

Розглянемо порівняння, уживані в піснях про Олексу Довбуша,

усплавленого ватажка карпатських опришків, оспіваного в багатьох піснях, що стали справжніми перлинами народної творчості. Адже для «поезії східноєвропейських народів характерним є велике багатство розбійницьких пісень, до того ж розбійник є заступником свободи і права, оборонцем і месником бідних і покривджених...» [27, с.10].

Найбільш уживаними в українській мові взагалі, а отже, цілком закономірно, і в піснях про Довбуша є порівняння, побудовані за допомогою підрядного сполучника як, наприклад: *молодичка гарненька, як пава*.

Народній творчості, народній свідомості притаманне порівняння жінки з пташкою. У цьому випадку стерлося те, що справді яскравими і гарними барвами вирізняється, власне, тільки павич, і збереглася лише пряма асоціація: павич – пташка – порівняння жінки з пташкою. Тому і в іншій пісні про Довбуша нами виявлено: *хороша, як пава*. Цікавим для аналізу народної психології сприйняття і відображення дійсності є й таке порівняння: «...*молодичка була, Така пишна, така гарна, як сива зозуля*»[55]. У наведеному прикладі відбулося певне зміщення понять, оскільки частіше зозуля у народній творчості виступає як сумний образ.

Отже, не випадково порівнянню тут передують нагромадження позитивних якостей, що певним чином компенсують те зміщення образу, яке відбулося. Наприклад, у загальновідомій народній пісні з характерним фольклорним паралелізмом дій і образів: «*Ой, закувала та сива зозуля... Ой, заплакали хлопці...*» спостерігаємо, що поряд з порівняннями із птахами та взагалі з представниками тваринного світу, характерними для народної творчості, є порівняння з рослинами: «*Штефанова молоденька, як калина червоненька*» [54]. У цьому реченні порівнюється не тільки колір калини, а й загальний образ молодої гарної жінки і калина, що вирізняється з-поміж усіх рослин своїми яскравими червоними кетягами і соковитим зеленим листям.

В українському фольклорі поширені також порівняння, в яких

розгорнуті обидві частини, завдяки чому цілі строфи пісень про Довбуша сприймаються як єдиний колоритний і глибокий образ: *«Ой не стало того сонця, що світило людям, Вже Олексино серденько битися не буде»* [54].

Таким чином, порівняння формує художньо-образну систему фольклорного тексту. Зіставляючи два предмета або явища на основі подібності виконує наступні функції: виділення певної риси зображуваного предмета, підсилює емоційність мови, чітко формує творення фольклорного образу, в основі якого закладено народне асоціативне мислення.

2.1.4. Специфіка гіперболи в народних казках та піснях

Художні засоби допомагають більш емоційно і глибоко вплинути на уяву і почуття читача, яскравіше реалізувати творчий задум народу.

Ще одним важливим виражально-стилістичним засобом української народної казки та пісні є гіпербола. Цей троп ґрунтується на різкому перебільшенні окремих рис людини, предметів або явищ, їх кількості, розмірів, сили тощо, щоб надати зображуваному виняткової виразності, загостреності, з метою виявлення емоційності, захоплення або презирства. Він часто застосовується при зображенні головних персонажів. Наприклад: Кирило Кожум'яка розриває одночасно 12 шкур – «Кирило Кожум'яка». У народній пісні „Виступали козаченьки” один козак може зупинити ціле військо. В окремих фольклорних текстах гіперболізованою є вже назва. Наприклад: Телесик – маленький хлопчик, який виявляє неабияку мудрість. *«А вже років двісті як козак в неволі»* – що свідчить про незламність козацького духу.

У казках чарівні помічники втілюють незвичайні можливості: *щука махнула хвостом і міст краще королівського виріс; ведмідь дуби вергає, що по півтора обіймища; стрілець поціляє за сорок верст*. Подібних ознак набувають не лише якості та риси, але й дії головних героїв: *«Дістав лук,*

та й загула стріла поїд небесами» (вказує на надзвичайну силу героя, що запустив стрілу вище небес); *«прекрасна як зоря»* («Царівна-Жаба»); *«Будемо тягти скибу від дому аж до тієї ниви, де будемо орат; росте, росте, як з води. Небагато літ, а вже великий виріс; сильний як віл; сильний богатыр»* (свого роду сконцентроване вираження духовної і фізичної сили) («Котигорошко»); *«Засвистів Кожум'яка по-солов'їному; одною рукою дуба як схватить, – нагнув аж до землі, потім пустив; гвилі вставали горами»* («Кирило Кожум'яка»); *«Двіста літ спали ми, – стрепенулася ніч, Ми зірвались і трубим: до бою!»* (вказує на силу козаків, які у піснях були безсмертними і могли чекати на вороже військо цілу вічність) («Б'ють литаври гучні»); *«Як виїхав на Вкраїну, Як повная рожка, рожка»* (свідчить про надзвичайну красу і силу воїна, що символічно асоціюється з багаторічною рослиною родини мальвових, яка гарно пристосовується до зовнішніх чинників) («Максим, козак, Залізник»).

Гіперболізм яскраво змальовує драматичні події. Герой та антигерой гіперболізуються однаково й у їх зображенні застосовується антитеза: *«Кожум'яка спустився до темної безодні замку, що стрімко зростала. Темна безодня замку»* – така гіпербола надає зображуваному виняткової виразності та загостреності, що збагачує емоційну наснагу думки. У самій семантиці лексеми безодня вже закладено значення безконечності, нескінченості. У казці «Кирило Кожум'яка» накладається ще одне – *«темна безодня»*. Поєднання цих значень свідчить про те, що експресивність досягається кольороназвою разом із лексемою нескінченності. Натомість в історичній пісні орда асоціюється з чорним воронням, що кружляє над степом.

Окрім того, за допомогою слухових засобів їй надається ще більша сила та гіперболічність, бо зображується як грім, що гримить у степу.

Таким чином, цей засіб експресивності виконує функції посилення виразності мови підкреслюючи сказану думку, збільшує емоційний вплив на читача, яскраво виділяє певну сторону зображуваного явища, вказуючи

на позитивні чи негативні якості описуваних предметів.

2.2. Граматичні ознаки досліджуваних мовних засобів в історичних піснях та казках

Граматичні характеристики українських народних казок та пісень досить різноманітні. Специфіка мови цих творів зумовлена їхньою спрямованістю на дитячу аудиторію. Дидактична функція фольклорних текстів реалізується не лише через лексичну складову, а й за допомогою граматичних та стилістичних особливостей мови.

Серед лінгвістичних одиниць, що використовуються в українських фольклорних текстах, переважають слова самостійних частин мови – іменники, дієслова та прикметники.

Мова казок доволі проста і лаконічна оскільки призначена для дітей молодшого віку. Історичні пісні відображають сторінки минулого України і створені народом, тому їх стилістика теж доволі проста. Тут переважають: прості («*От уже лисичка йде до журавля в гостину*» [55, с.49]; «*Хвеська послухала і не пішла*» [55, с.80]; «*Одного дня чоловік взяв своїх доньок у поле сапати мандебурку*» [55, с.57]; «*Ой на горі та й жєнці жнуть*» [54]; «*Я маю чим дорожити*» [54]); складнопідрядні присубстантивно-атрибутивні («*Тоді був на світі бідний чоловік, що мав три доньки – Марійку, Ганнусю і Василю*» [55, с.57]; «*Нема гірше од того чоловіка, який не вмє язика за зубами вдержати*» [55, с.77]; «*Кожне слово твоє ловлю, бо я маю чим дорожити*» [54, с.2]) та обставинні речення («*Годуй мене м'ясом, доки у мене крила не виростуть*» [55, с.31]; «*У вашої доньки буде щаслива доля, як віддасте її за мене*» [55, с.57]; «*Кожєн щастя зазнати б хотів, Тільки доля своє всім пророчить*» [54, с.58]).

Складнопідрядні присубстантивно-атрибутивні речення характеризуються приналежністю підрядної частини до іменника або його

еквіваленту в головній частині, виступаючи його атрибутивною характеристикою, яка надає описаному яскравості та чіткості. Часто застосовується пряма мова, що дозволяє оповідачеві по-різному зображати кожен персонаж, імпровізуючи з інтонацією та голосом. Ця гра побудована на мистецьких законах художньої умовності – гротеску. Він у казці – своєрідне художнє вираження людської фантазії:

- *А хто, хто в цій рукавичці?*
- *Мишка-шкряботушка. А ти хто?*
- *Жабка-скрекотушка. Пусти й мене!*
- *Йди!* [55, с.20];
- *Добридень, газдо! Гризеш пісню нивку?*
- *Гризу, паночку.*
- *І твої доньки все життя будуть отак гризти?*
- *Відай, будуть, бо ніхто не знає, яка доля чекає людину* [55, с.57].

Художньо-зображальна функція синтаксичних конструкцій народнопісенної мови, як і в казках, пов'язана з відтворенням колориту діалогічного мовлення. Велика кількість діалогів зумовила вживання у фольклорних творах великої кількості емоційно піднесених речень (питальних та окличних): «*А що ж тобі дати?*» [55, с.33]; «*Чи по волі, чи по неволі?*» [55, с.34]; «*А де наша Ганнуса?*» [55, с.58]; «*Йй-бо, знайшов!*» [55, с.78]; «*А щоб тебе! Ото самий засць! Хто його знає, як його спіймати!*» [55, с.38]; «*Боже, як я тебе люблю!*» [55]; «*Славний ти козаче!*» [54], які надають подіям яскравості й неповторності, наповнюють досліджувані тексти переживаннями чи сміховими ефектами.

Приєм звертання відіграє важливу стилістичну функцію у викликанні відповідного настрою, уяви та переживань. В історичних піснях уживається композиційний прийом – синтаксичний паралелізм, який підкреслює зв'язок між частинами синтаксичного цілого і полягає в однотипній синтаксичній будові цих частин без залежності однієї від іншої. Синтаксис історичної пісні – це передусім ті конструкції, які

використовуються як засоби стилізації.

Проведений нами аналіз відомих українських народних казок та історичних пісень засвідчив, що найбільш часто в таких текстах уживаються іменники таких семантичних груп:

- назви осіб за сімейністю: *дід, баба, син, онучок, брат, сестра, тітка, мачуха, батько;*
- назви тварин і птахів: *лиса, вовк, ведмідь, бик, заєць, кіт, білка, сокіл, сорока, ворона;*
- назви рослин: *клен, ялинка, калина, гриби, ягоди, калина;*
- назви предметів побуту: *стіл, піч, човен, заступ, криниця;*
- назви елементів одягу: *кожух, чоботи, тулуб, шапка;*
- назви споруд для житла та їх частин: *хата, сарай, подвір'я, вікно, двері, дах;*
- назви страв: *каша, вареники, борщ, пиріг.*

Іменники, що завдяки своїй номінативній особливості є назвами описуваних реалій, комунікативна функція казок ускладнюється і посилюється емоційно-образна та естетична функції. Тут факти, явища, події, вчинки героїв не просто повідомляються, а трансформуються правда життя в художній домисел, передається в складну систему образів і мікрообразів.

Особливе значення у фольклорних творах мають власні назви. Через те, що простір у зразках цього жанру є узагальнено-розмитим, він не потребує конкретної номінації. У текстах українських народних казок майже не трапляються назви річок, сіл, країн тощо. Зрідка використовуються імена: *Марко, Іван, Явдоха, Хвеська, Оленка, Настуня*. Найбільш розповсюдженими вони є в казках соціально-побутового характеру й нерідко виносяться в назву: «Про бідного парубка і Марка багатого», «Явдоха-святоха», «Язиката Хвеська», «Казка про майстра Іванка», «Як Іван когутів ділив». У чарівних казках імена використовуються значно рідше: «Про багатира Сухобродзенка Йвана і

Настасію Прекрасну», «Про Анну Престоянну», «Іван-Вітер». Натомість, у історичній пісні використання власних назв є більш поширеним. Простір є не розмитим, а чітким та зрозумілим. У текстах історичної пісні містяться чіткі вказівки на місця зображуваних подій: *«Поставили Морозенка на Савур-могилу...»* («Ой Морозе Морозенку» [54]), *«За Сибіром Сонце сходить...Хлопці не зівайте»* («За Сибіром сонце сходить» [54]). Козакам надаються імена та часто згадуються козацькі старшини історичного минулого України.

У більшості випадків іменники на позначення осіб, елементів одягу та страв використовуються у формі називного, родового й давального відмінка, а іменники, що називають предмети побуту та споруди і їх частини – у називному, родовому та місцевому відмінках.

Оскільки важливою складовою казок та історичних пісень усіх типів є діалог, частотним є вживання іменників у кличному відмінку: *«Здоров, вовчику-братику!»* [55, с.12]; *«Е, лисичко-сестричко, я боюсь!»* [55, с.12]; *«Стрільче, іди вовка бити!»*[22, с.57]; *«Водо, іди огонь гасити!»* [22, с.57]; *«Козонько!»* [55, с.8]; *«Гей ти, лапище-мужичище!»* [55, с.69]; *«Ох, жінко, проженемо ми цього барана і козла»* [22, с.44]; *«Бери ти, баране, голову, бо ти дужий»* [22, с.45]; *«Добре, неньку!»*[22, с.118]; *«Слухай, Марку, все твоє багатство колись моїм буде»* [22, с.166]; *«батеньку рідненький»* [54]; *«серце козаченьку»* [54].

У текстах фольклорних жанрів іменники можуть уживатися як у формі однини (баран, хлопчик, криниця, козак, дівчина, ватажок), так і у формі множини (півні, грушки, хати, брати, коні). Рідше використовуються збірні іменники: зілля, комашня, військо, орда,: *«Коли цариця огляділась, – аж нема на війні комашні!»* [54, с.31].

Прикметники в текстах українських народних жанрів використовуються досить часто. Вони узгоджуються з іменниками та найчастіше виступають у ролі означень. Атрибутивні характеристики мають дуже важливе значення при створенні цілісних образів. Саме

завдяки ним відбувається змалювання яскравої образної картини, окреслюється характер персонажів, їх усталені якості тощо.

Поняття ознаки широке, воно охоплює найрізноманітніші значення:

- колір (*червоний, чорний, білий, зелений*);
- розмір (*великий, малий*);
- смак (*солодкий, гіркий, кислий*);
- відношення до місця і часу (*передній, лівий, пізній, ранній, вчорашній*);
- відношення до матеріалу (*залізний, скляний, дерев'яний*);
- зовнішні та внутрішні ознаки (*стрункий, білявий, розумний, кмітливий, хитрий*);
- ознаку за належністю (*материн, братів, сестрин*) та ін [50, с.98].

В українських фольклорних текстах використовуються прикметники всіх трьох розрядів:

- якісні, що виражають ознаки предметів безпосередньо власним лексичним значенням: *сердитий батько, рідний чоловік, страшний звір, шкура м'якенька, тверда голова*;

- відносні, що позначають ознаку предмета не безпосередньо, а через відношення його до іншого предмета, явища, дій: *біла сорочка, тічок мідний, тічок срібний, золота криниця*;

- присвійні, що виражають належність предмета певній істоті: *лисиччина хатка, лисиччина нора, вовча лапа, матінчин голосок, козячий голос, зміїні голови, заяче сало*.

Особливо частотними в текстах народної творчості є прикметники на позначення кольору. Найпопулярнішими серед них є зелений, білий, червоний, блакитний та чорний. Кожен із цих прикметників має здавна усталене символічне значення. Наприклад:

- зелений – природа й молодість, надія на злагоду, мир і спокій [2, с.693]: *зелене листя, зелена шибка*;

- білий – виступає символом непорочності, чистоти й радості. Він є

нейтральним, несе в собі всю гаму веселкових кольорів, на які розпадається. У давнину – це колір Білобога, а також янголів, святих і праведників [2, с.690]: *білий вовк, біла сорочка;*

- червоний – символ любові й вогню, гарячий колір, у якому поєднуються всі сторони життя. Окрім того, він є символом перемоги, що дістається високою ціною. Цей колір також символізує красу [2, с.691]: *червоні чобітки, червоні ягоди;*

- блакитний – символізує благородство, ніжність і вірність. Асоціюється з небом як оселею чистих душ. За християнською релігією цей колір тісно пов'язаний з Пресвятою Богородицею [2, с.692]: *блакитна стьожка, блакитні очі;*

- чорний – колір землі та смерті. У казках він асоціюється зі злом, тому здебільшого характеризує негативні локації, явища та персонажів: *чорний віл, чорний ліс.*

Якісні прикметники, виражаючи ознаки, що можуть виявлятися більшою чи меншою мірою, уживаються в різних ступенях порівняння: вищому й найвищому. Кожен з них має дві форми: просту і складену, але для казкових текстів найбільш продуктивною є проста форма. На нашу думку, це зумовлено простотою стилю цього жанру, яка сприяє легкості сприйняття.

Вищий ступінь порівняння прикметників указує, що в одному предметі ознака виявляється більшою мірою, ніж в іншому: «*Ану попробуймо, хто міцніший!*» [22, с.47]; «*Бач, я хитрий, а ти ще хитріший чорта*» [22, с.59]; «*Цього разу візьми скрипку й шаблю, бо змій-лиходій буде ще страшніший*» [22, с.94]; «*І як вилізли старші дівці, кличуть і третю...*» [22, с.77].

Найвищий ступінь порівняння вказує, що ознака виявляється найбільшою мірою. Оскільки для казок та історичних пісень характерне використання гіперболи, такі прикметники використовуються дуже часто: «*Нагорни на яму найбільшу копу пшениці*» [22, с.52]; «*Коня, – каже Янко, –*

найгарнішого!» [22, с.66]; *«Отут в кишені лежить те найдорожче, що в мене є...»* [22, с.100]; *«Зібрався і йде до Ліктибороди, найстаршого над чортами»* [22, с.92].

Для виокремлення тієї чи іншої ознаки предмета або характеристики особи вживаються тавтологічні повтори прикметників: *«Далеко вже одійшли од краю, а ліс густий-густий, такий, що й не проглянеш...»* [22, с.71]. Другий прикметник при цьому може ускладнюватися префіксом, що виражає перебільшення: *«Зрубав дуба товстого-претовстого»* [22, с.59]. Як і в більшості фольклорних жанрів, можуть функціонувати нестягнені форми прикметників, що створюють особливий ліричний настрій: *красная дівчина, холодная вода, золотєє яйце*. У сучасній українській літературній мові подібні форми не вживаються, залишаючись ознакою суто розмовного стилю.

Зазначимо, що якісні характеристики в досліджуваних текстах часто виражаються не за допомогою прикметників, а через порівняльні звороти, які є сталими для фольклорних творів: гарна, як сонце, очі, мов зірочки, пишна, як та калина. Це пов'язано з активним розвитком образного мислення в дітей молодшого віку, для яких і призначаються казки. Дієслово, на відміну від прикметника чи іменника, називає дію або стан як змінну ознаку, як процес, що триває в часі. Таких одиниць у текстах досить багато, тому що однією з основних характеристик жанру є динамічність розгортання подій, яка й передається за допомогою дієслів.

Нами досліджено, що в народних казках та піснях дієслова вживаються в усіх часових формах:

- теперішній (*«Я знаю, що тобі буде»*[22, с.75]; *«Бачить тоді вона, що нічого робить, забожилась і каже...»* [22, с.63]; *«Припливають, військо вискочило з корабля, почало стріляти»* [22, с.108]; *«Море рибку викидає...»*[22, с.42]; *«Іде, іде, іде»*[22, с.22]);

- минулий (*«Поїхали вони»* [54, с.59]; *«Вона думала-думала...»* [55, с.58]; *«Я ж давно вам з дівкою послала»*[55, с.97]; *«Брати ждали-ждали*

обіду та й випрягли воли » [22, с.96]);

- майбутній («*Тато розгнівається на нас*»[22, с.96]; «*Будемо битися чи миритися?*» [22, с.54]; «*Як зійдеш на гору, так буде три дороги*» [22, с.102]).

Серед способових форм у досліджуваних творах досить розповсюдженими є наказові дієслова. Це зумовлюється діалогічністю казкових текстів, а також присутністю двох типів героїв (старшого й молодшого або доброго і злого, один із яких віддає накази іншому): «*Вертайтеся до них і забирайте їх сюди*» [22, с.122]; «*Іди рубай його, але тільки один раз*» [22, с.140]; «*З'їж у мене самого більшого вола, так одіймеш!*» [54, с.44]. Рідше використовуються у таких висловлюваннях дієслова дійсного («*Узяли вдвох і вкинули в торбу, ідуть та ідуть*» [22, с.57]; «*Жили собі на болоті журавель і чапля*» [54, с.45]; «*Їхав чоловік дорогою та й загубив тиковку*» [54, с.59].) та умовного способів («*Я б того змія батогом забив*» [22, с.81]; «*Виповняв би я й досі твого батька накази на залізній палі, якби не Іван Голик*» [22, с.93]).

Займенники у казках та піснях представлені досить вузькою групою. Близькість жанрів до розмовного стилю зумовлює частотне вживання групи займенникових одиниць:

- ті, що співвідносяться з іменниками (відповідають на питання хто?, що?) : *я, ти, ми, ви, він, вона, воно, вони, себе, хто, що, хтось, щось, абихто, абищо, дехто, дещо, хто-небудь, що-небудь, будь-хто, будь-що, казна-що, казна-хто, ніхто, ніщо* («*От вона тоді вилізла з води, розпиталась...*»[22, с.77]; «*– Я хочу тільки за чоловіка! – одказує він*»[22, с.67]; «*Куди тебе бог несе?*» [22, с.112]; «*Посідали всі в човен і поїхали*» [22, с.118]);

- ті, що співвідносяться з прикметниками (відповідають на питання який? чий?): *мій, твій, ваш, наш, їхній, той, цей, дечий, чийсь, нічий, ніякий* («*Була собі хатка в гаю, а в тій хатці жила жінка з сином*» [22, с.87]; «*Це наші сльози такі гарячі*»[22, с.65]; «*То мій батенько дровця рубає*» [22,

с.46]);

- ті, що співвідносяться з числівниками (відповідають на питання скільки? котрий?): *скільки, стільки, скількись, казна-скільки, котрий, котрийсь, декотрий, котрий-небудь, ніскільки* («Набери борошна, скільки в мірку влізе» [22, с.57]).

Найпоширенішими виступають особові, присвійні та відносні займенники.

Особливу увагу слід звернути на числівники, що трапляються в українських народних казках. Ці одиниці здебільшого мають символічне значення. В українському фольклорі традиційну числову символіку складає ряд 3,7, 9, 12. Це відгомін давніх міфологічних уявлень про число як про магічну величину, здатну впливати на здоров'я і життя людини. Пам'ятки всіх релігій світу оперують цими числами. Знаходимо їх у колядках, щедрівках, веснянках, русальних піснях та іншій календарній поезії. Обрядовість насичена триразовими діями [2, с.45]. Число 7 як вираження найбільшої повноти міри також фігурує в багатьох фольклорних жанрах.

Із лінгвістичного погляду використання числівників у казках досить одноманітне. Ця частиномовна група представлена здебільшого кількісними простими числівниками: *п'ять хвилин, семеро козенят, дев'ять разів, три загадки, дванадцять година, дванадцять чортів, три дні і три ночі, три брати, сім років*. Однак у мові історичних пісень числові значення вживаються досить рідко.

Характерною граматичною ознакою мови казок виступає вживання вигуків та звуконаслідувальних елементів: «*Ех ти, проклятий котище!*» [55, с.19]; «*Ех, – каже, – мало!*» [22, с.77]; «*Ой, виручить, братця!*» [22, с.76]; «*Ов, у тебе, молодице, якесь велике горе*» [55, с.98]; «*Ма-у!.. ма-у!.. ма-у!*» [22, с.55]; «*О-о-о!*» [22, с.56]; «*Гу-гу!*» [22, с.114]; «*Кук-ку-рі-ку-у!*» [22, с.24]; «*Го-го, де би ні!*» [22, с.68]. Такі одиниці розмовного стилю увиразнюють оповідь, надають казковому тексту реалістичності.

Таким чином, граматичні характеристики текстів українських фольклорних зразків досить різноманітні. Тут активно використовують питальні й окличні речення. Найчастіше вживаються слова таких частин мови, як іменник, прикметник, дієслово та числівник. Функціонування лінгвістичних одиниць у казках та історичних піснях має свої особливості, зумовлені індивідуальними рисами розмовного стилю.

ВИСНОВКИ

Український фольклор є значущою складовою національної культури етносу. Казка – як один із видів цього жанру літератури містить відображення народних вірувань, звичаїв та світоглядів. Вона являє собою хронологічну сюжетну оповідь про незвичайні події. У всіх народів світу є спільні казкові сюжети, які різняться лише дійовими особами, локаціями та іншими ментальними характеристиками. Історичну пісню, у свою чергу, трактують як фольклорний твір присвячений певній історичній події чи постаті.

В українському фольклорі виділяють такі види казок, як суспільно-побутові, фантастичні та казки про тварин. Вони мають свої особливості в побудові, композиції, доборі персонажів тощо.

Тематична група історичних пісень не така строката, вона побудована на патріотичній боротьбі за самостійність рідного краю. Головними ознаками мови українського фольклору є образність, традиційність та синтез елементів розмовного й художнього стилів. Під образністю розуміють здатність передавати загальне через одиничне у вигляді асоціацій, що викликають емоційне сприйняття реальності. Надати мові казок та пісень особливої виразності допомагають тропи. Тут використовуються традиційні художні засоби, типові алегоричні образи.

Тропом у мовознавстві називають такі лінгвістичні одиниці, що вживаються в непрямому значенні для характеристики певного явища або предмета за допомогою вторинних смислових значень. Різновидами тропів є епітет, порівняння, метафора, синекдоха, метонімія, алегорія, символ, гіпербола, літота, оксиморон, іронія, сарказм та інші. Однак у мові українських народних казок та історичних пісень найчастіше вживаються лише деякі з них.

Одним із найбільш уживаних тропів у текстах фольклорних творів можна назвати епітети, що у досліджуваних текстах є постійними. Вони дають емоційну оцінку або образну характеристику предметів зображення,

допомагають розкрити характери персонажів. Велика увага приділяється чуттєвим та кольористичним означенням. Епітети тут рідко набувають символічного змісту, вони здебільшого реалізують ті приховані значення, що є поверхневими і традиційними.

Нами у процесі досліджень виявлено казці «Івасик-Телесик» – 12 епітетів, «Кирило Кожум'яка» – 6, «Царівна-Жаба» – 20, «Яйце-райце» – 6, «Кривенька качечка» – 7, «Котигорошко» – 12, переважно простих за будовою епітетів.

У низці пісень в кількісному відношенні художніх означень значно більше. Проте всі вони формуються на інтенсивному вираженні ознаки предмета: кольору (розкриває кольористичні назви, надаючи їм символічного змісту), якості (вказують на якісну позитивну чи негативну оцінку описуваних явищ та подій) та розміру (функціонують як оцінні означення, що найчастіше збільшують і розширюють зображувальні явища).

Отже, епітети доповнюють загальну картину новими барвами, створюють своєрідний фон для більшої яскравості зображеного.

Окрім епітетів, у мові казок та історичних пісень активно використовується метафора. Це зумовлено тим, що явища природи, предмети, рослини тощо в текстах постійно оживлюються, набувають людських рис і характеристик.

Використання різних видів метафор не лише увиразнює мову досліджуваних творів, але й робить оповідь більш наочною. Нами було зафіксовано: 7 метафор у казці «Івасик-Телесик», 12 – «Кирило Кожум'яка», 10 – «Царівна-Жаба», 7 – «Яйце-райце», 6 – «Кривенька качечка», 10 – «Котигорошко». Історичні пісні містять найбільшу кількість метафор, що є образними назвами дій, відтворюваних у художньому творі. Майже кожна метафора присвячена зображенню бойових дій, війни, смерті. На позначення позитивної семи цих художніх засобів дуже мало.

Метафоричність, а крім створення яскравих образів, найточніше

відтворює найтонші відтінки людської психіки. Її відмінною рисою є змалювання крайнього душевного й фізичного напруження людини нанизуванням кількох метафор, які, об'єднуючись з іншими художніми засобами, допомагають передати глибокі душевні потрясіння. За допомогою метафоричних асоціацій у фольклорних творах наближаються віддалені поняття та явища, а природа послідовно персоніфікується і сприймається як реальна істота.

Як і всі інші тропи, уживані у фольклорі порівняння – художній засіб, у якому предмети, події зіставляються з іншими. Порівняння виконують конкретизувальну, увиразнювальну і емоційно-оцінну функції у яких викликаються яскраві образні асоціації та картини.

Гіпербола й літота здебільшого вживаються для оцінної характеристики як позитивних, так і негативних персонажів. Вони створюють ефекти залякування, піднесення, всесильності, беззахисності тощо. Найчастіше гіперболічно зображуються індивідуальні риси та якості персонажів.

Ці тропи реалізуються майже у кожному казковому тексті, однак становлять лише 38-34% одиниці від усього семантичного поля.

У чарівних казках та казках про тварин можуть функціонувати алегоричні образи, вони наявні і в історичних піснях. При цьому персонажі є типовими й найчастіше уособлюють у собі одну людську ваду чи перевагу.

У фольклорних текстах використовується велика кількість простих речень. Чимала наповненість діалогами зумовила вживання великої кількості емоційно піднесених речень. Завдяки іменникам посилюється емоційно-образна та естетична функції. Простір є узагальнено-розмитим, тому не потребує номінації. Прикметники допомагають відтворити цілісну картину, яскравіше окреслити характер персонажів. Числівники, у свій час, мають досить символічне значення, адже нагадують про сакральність давніх числових символів.

Усі художні засоби використовувані в мові українських народних казок та історичних пісень, сприяють її збагаченню, увиразненню, надають національного й ментального колориту. За допомогою тропів також висловлюються емоційно-оцінні відтінки оповіді. Мовна палітра надзвичайно багата, тому ті барви, які гармонійно поєднані у творі, хоча й не відзначаються яскравістю кольорів, проте містять кілька десятків тонів і напівтонів. Добір художніх засобів у текстах фольклорних текстів спрямований на демонстрацію читачам яскравості навколишнього світу, викриття негативних та утвердження позитивних рис героїв, змалювання образів, що мають дидактичний характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко Е. Лингвофольклористика: сб. научн. статей. К. : Либідь, 2008. Вип. 14.90 с.
2. Багнюк А. Символи українства. Тернопіль: Новий колір, 2007. 826 с.
3. Балабан О. Метафора як семантична універсалія: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.10.02.05 – романські мови. Донецьк, 2006. 20 с.
4. Березовський І. Історичні пісні українського народу // Історичні пісні/ [упор. і вступ. стаття І.Березовського, М.Бородіної, В.Хоменко]; за ред. М.Рильського, К.Гуслистого. К.: Вид-во АН УРСР, 1961. 239с.
5. Бріцина О. Світ мрій і сподівань // Соціально-побутова казка. К.: Дніпро, 1997. С.5-16.
6. Вашук Ф. Про художні особливості української народної казки // Народна творчість і етнографія. 1999. № 1. С.78.
7. Виноградов В. Проблемы русской стилистики. М., 1981. 320 с.
8. Гнатюк В. Передмова до збірки «Народні казки» // Вибрані статті про народну творчість. К.: Наукова думка, 1966. С.198 – 203.
9. Данилюк Н. Вивчення мови українського фольклору в стилістичному та етнолінгвістичному аспектах// Вісник Львівського університету. 2004. Вип.34. Ч.ІІ. С.410 – 413.
10. Данилюк Н.О. Постійні епітети в мові української народної пісні // Філологічні науки. Мовознавство. 2011. №1. С.39 – 46.
11. Данилюк Н.О. Метафора в українських народнопісенних текстах // Науковий журнал. 2014. №1. С.66 – 76.
12. Дей О. Принципи жанрової класифікації народних пісень // Народна творчість та етнографія. 1986. №2. С. 23-27.
13. Демедюк М. Національна специфіка української народної казки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. спец.: 10.01.07 – фольклористика.. Львів, 2010. 22 с.
14. Денисюк І. Національна специфіка українського фольклору // Слово і

- час. 2003. № 9. С. 16–24.
15. Дмитренко М. Українські народні історичні пісні як об'єкт дослідження// Народознавчі зошити. 2009. №1-2.
 16. Дудик П. Стилїстика української мови: навч. Посібник. Київ: Академія, 2005. 368 с.
 17. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій. К., 1997. 360 с.
 18. Ємець О. В. Мейотичні тропи як відображення ракурсу та аспекту бачення у художньому тексті // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. 2005. № 23. С. 58-59.
 19. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: Стилїстика та культура мови. Київ: Довіра, 1999. 431 с.
 20. Єрмоленко С.Я.,Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. К.: Либідь, 2001. 224 с.
 21. Жук Т. В. Лексичний та синтаксичний повтор в українській народній творчості (на матеріалі українських народних казок): автореф. дис.на здобуття наук.ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Київ, 2005. 23 с.
 22. Золота книга казок: укр. нар. казки: для ст. шк. віку / [упорядкув., ст., пер. і прим. Л.Дунаєвської]. К.: Веселка, 1990. 581 с.
 23. Казарцева О. Культура речевого общения. М., 1999. 496 с.
 24. Коваль А. Практична стилїстика сучасної української мови. К.: Вища школа, 1987. 351 с.
 25. Козловський В.Українська народна історична пісня: Проблема дефініції // Народознавчі зошити. 2013. №1. С.30 – 39.
 26. Кодухов В. Общее языкознание. М.: Высшая школа, 1984. 360 с.
 27. Колотило Г.І. Українська народна пісенна алегорія : [монографія]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім.І.Огієнка, 2009. 181 с.
 28. Кочерган І. Вступ до мовознавства. К.: Альма матер, 2001. 368 с.

29. Кравець Л. Метафора та метонімія – два центри тропеїчної системи [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.kulturamovy.org.ua/KM/pdfs/Magazine55-56-6.pdf>.
30. Лановик М. Українська усна народна творчість: підруч. К.: Знання-Прес, 2001. 591 с.
31. Леонтєва О. Особливості учасників ситуації у казках про тварин // зб. наук. праць „Система і структура східнослов'янських мов”. Київ: НПУ ім. М. Драгоманова, 2002. С. 186 – 192.
32. Літературознавчий словник-довідник / [Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів, В.І.Теремко]. К.: Академія, 2007. 752 с.
33. Лотман Ю.М. Анализ поэтического текста. Структура стиха// [Статьи и исследования Ю. Лотмана]. СПб.: Искусство-СПБ, 2001.С.18–252.
34. Масло О. Українська народна казка: мовний аспект// Вивчаємо українську мову та літературу. Науково-методичний журнал. 2007. № 1 (113). С. 7–10.
35. Масло О. Принципи й методи зіставного аналізу та засоби мовного вираження національно-мовного менталітету // Зб. наук. праць: Лінгвістичні дослідження: / заг. ред.Л.А. Лисиченко. – Харків: Харківський національний педагогічний університет, 2004. Вип. 14. С.118–122.
36. Никитина С. Е. Устная народная культура и языковое сознание. М.: Наука, 1993. 245 с.
37. Оссовецкий И. А. Язык фольклора и диалект. М.: Высшая школа,1998. 220 с.
38. Пентилюк М. Культура мови і стилістика . К.: Вежа, 1994. 240 с.
39. Пилинський Я.М. Порівняння як засіб творення народнопісенного стилю // Культура слова. 1987. Вип.32. С. 56–59.
40. Півторак Г.П. Сім барв веселки // Мовознавство. 1989. №4. С. 77–81.
41. Пономарів О. Стилістика сучасної української мови. К.: Либідь, 1993. 248 с.

42. Потебня А. Мышление поэтическое и мифическое // Слово и миф. – М., 1993. С. 236-285.
43. Пропп В. Исторические корни волшебной сказки. Ленинград, 1996. 340 с.
44. Пропп В. Поэтика фольклора /В.Пропп. – М.: Лабиринт, 1998. 352 с.
45. Ревуцький Д. Українські думи та пісні історичні. К.: ЧАС, 1919. 200 с.
46. Редьква М. Семантико-функціональна система особових найменувань в українських народних чарівних казках: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук.: спец. 10.02.04. Тернопіль, 2008. 21 с.
47. Сенько І. Про жанрову атрибуцію пісень історичної тематики // Народна творчість та етнографія. 1983. №5 – С.34-35
48. Січинський М. Історичні пісні українського народу / упоряд. М. Січинський. Львів, 1908. 154 с.
49. Стилїстика української мови: підручник / [Мацько Л., Сидоренко О., Мацько О.]; за ред. Л. І. Мацько. К.: Вища школа, 2003. 462 с.
50. Сучасна українська літературна мова / [за ред. А. Грищенка]. 2-е вид. К.: Вища школа, 1997. 366 с.
51. Сучасна українська літературна мова: підручник / [М. Плющ, С. Бевзенко та ін.]; за ред. М. Плющ. К.: Вища школа, 2000. 430 с.
52. Сучасний словник літературознавчих термінів / [автор-укладач М. Гетманець]. Харків: Веста: Ранок, 2003. 160 с.
53. Тарланов З. Актуальные вопросы изучения языка русского фольклора (обзор основных направлений) // Филологические науки. 1998. – № 2. С. 14-19.
54. Українські народні думи та історичні пісні / Упоряд. О. М. Таланчук. К.: Веселка, 1990. 239 с.
55. Українські народні казки. К.: Спалах ЛТД, 1993. 109 с.
56. Ференц Н. Основи літературознавства: навчальний посібник. К.: Знання, 2011. 431 с.
57. Фольклористичні концепції М. Грушевського та І. Франка / зб. доп. і

- повідомл.наук.конф. 26-28 жовтня 1994 р, Львів, 1995. С. 229-233.
58. Чернописький М.. Алегорія // Українська фольклористика: словник-довідник / [уклад. і аг.ред. М.Чернописького]. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. С.7–8.
61. Шабі С. Номені неконкретизованої квантитативності у структурі лексико-семантичного поля кількості української казки // Лінгвістичні студії: Зб. наук. пр. Вип.22, 2011. С.136-140.